

**СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ:
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЗАЗНАЧЕНИХ КАТЕГОРІЙ**

Агавердієва Х.Ф.

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та соціальних наук,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
Харків

Іванісов О.В.

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та соціальних наук,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
Харків

Лебединська О.С.

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та соціальних наук,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
Харків

**SOCIAL SECURITY AND SOCIAL PROTECTION:
RELATIONSHIP THESE CATEGORIES**

Ahaverdiieva K.

candidate of economic sciences, associate professor
Department of Economics and Social Sciences,
Semen Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv

Ivanisov O.

candidate of economic sciences, associate professor
Department of Economics and Social Sciences,
Semen Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv

Lebedinskaya E.

candidate of economic sciences, associate professor
Department of Economics and Social Sciences,
Semen Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv

Анотація

Проведено аналіз поняття соціальне забезпечення та соціальний захист, досліджено взаємозв'язок і обумовленість зазначених категорій, наведено огляд понять, що застосовуються в соціальній сфері. Розглянуто функції системи соціального захисту та наведено різницю між видами грошових виплат.

Abstract

An analysis of the concept of social security and social protection has been carried out, interconnection and conditionality of these categories have been investigated, an overview of the concepts used in the social sphere is presented. The functions of the social protection system are considered and the difference between types of cash payments is given.

Ключові слова: соціальне забезпечення, соціальний захист, соціальна робота, функції соціального забезпечення, грошові виплати, допомога, компенсація, пенсія, субсидія.

Keywords: social security, social protection, social work, social security functions, cash benefits, assistance, compensation, pension, subsidy.

Соціальне забезпечення завжди займало одне з ключових місць в житті держави і суспільства. Воно безпосередньо залежить від розвитку економіки і тісно пов'язане з політикою і соціальним благополуччям населення. Від стану соціальної сфери, ефективності проведеної державою політики у сфері соціальної підтримки громадян залежить стабільність суспільства, його стійкий розвиток, а в результаті його національна безпека.

Окремим аспектам соціального захисту населення присвячені наукові праці таких вчених як А. Александрова, А. Базилюк, Н.Борецька, Л. Вернигора, В. Волик, Д. Галлагер, О. Гаряча, Н. Гринчук,

Ю.Дехтяренко, Б.Зайчук, І. Калачова, В. Кириленко, Е. Лібанова, М. Ліборакіна, Б. Надточій, Л. Ніконова, В. Новіков, Б. Річман, В. Скуратівський, М. Ганслі Теренс, Й. Хендшель, П. Таундсен, П. Шевчук, Ю. Шклярський, Л. Якушев та інші. Проте, незважаючи на досить широке коло розглянутих теоретичних та практичних питань, актуальною залишається проблематика, пов'язана з теоретичними основами зазначеної сфери наукових досліджень.

В цілях з'ясування місця і функцій сучасного соціального забезпечення в системі соціального захисту населення представляється доцільним уточнити зміст самого поняття «соціальний захист».

Що стосується природи терміна «соціальний захист», то він був вперше використаний в «Законі про соціальний захист США» в 1935 р, який законодавчо визначив новий для цієї країни інститут обов'язкового страхування на випадок старості, смерті, інвалідності і безробіття [3]. Незабаром цей термін став широко застосовуватися в багатьох країнах світу, а також Міжнародною організацією праці (МОП). Надалі рамки цієї дефініції розширилися в ході розробки та прийняття конвенцій і рекомендацій МОП, Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародної асоціації соціального забезпечення (МАСО) і ін.

Система соціального захисту як особливий соціальний інститут знаходиться в процесі свого розвитку. Термін «соціальний захист» має різні значення. В нових економічних умовах система соціального захисту замінила собою систему соціального забезпечення. В нашій країні термін «соціальний захист» отримав широке поширення в зв'язку з перейменуванням у 1992 р. системи органів соціального забезпечення в систему органів соціального захисту населення.

Україна згідно з Конституцією 1996 р. проголосила себе соціальною державою, тобто такою, в якій створюються умови для досягнення високого матеріального добробуту громадян, запровадження дієвої

системи соціального захисту для всіх без винятку членів суспільства, для вільного та всебічного розвитку, а також максимально можливі шанси для самореалізації, зберігаючи тим самим стабільність в суспільстві.

Згідно зі ст. 46 Конституції України «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» [1].

Соціальний захист, як і соціальне забезпечення в цілому, включає в себе всі види пенсій, допомог, компенсаційних виплат, соціальне обслуговування, медичної допомоги та багато іншого.

Серед понять, що примикають до категорії «соціальна робота», слід виділити такі, як «соціальна захищеність» і «соціальний захист». Соціальна захищеність – це конституційне і законодавче забезпечення всього комплексу прав і свобод людини. Необхідність соціальної захищеності громадян викликає суспільну потребу в наявності в державі системи законів, компенсуючи недосконалість організації виробництва і розподілу матеріальних благ. Сутність соціальної захищеності полягає також в законодавчому забезпеченні економічних, політичних, соціальних та інших прав, свобод та інтересів громадян. Важливо розрізняти поняття «соціальна захищеність» і «соціальний захист».

Соціальний захист – це більш конкретне поняття, яке зводиться до практичної роботи всіх гілок влади щодо реалізації прав і свобод громадян, тобто, соціальної роботи. У літературі розрізняють два види соціального захисту. Абсолютна – це забезпечення всім членам суспільства гарантованого мінімуму рівня життя, це вкрай необхідний рівень життєвих благ, достатній для підтримання здоров'я і працездатності громадян, що не повинно розглядатися як привілей для обраних. У той же час обмежений соціальний захист це забезпечення державою соціальних гарантій відносного благополуччя конкретній особі або категорії громадян. Його мета – застрахувати громадян від можливого зменшення рівня доходів і зниження життєвого рівня. Фактично це винагорода за працю [2]. Поняття соціального захисту, є найбільш близьким до поняття «соціальна робота». В літературі соціальний захист також розглядається як різновид соціальної підтримки, тобто. Сприяння людині або групі людей в подоланні важкої життєвої ситуації. Це також соціальна дія або система дій, спрямованих не тільки на підтримку людей, а й на усунення джерел виникнення важких життєвих ситуацій [3]. Таким чином, як соціальна робота, так і соціальний захист є певною формою діяльності. Однак соціальний захист може охоплювати більш широке коло питань в порівнянні з соціальною роботою. Соціальний захист включає в себе надані суспільством заходи, спрямовані не тільки на ліквідацію або мінімізацію соціально-несприятливих наслідків, але на запобігання їх настання, тобто носить превентивний характер. Соціальна забезпеченість лише спрямована на компенсацію і мінімізацію наслідків несприятливих соціальних явищ, що настали, становить забезпечувальний компонент соціальної роботи.

На думку П.І. Шевчука система соціального захисту покликана виконувати дві основні функції:

- пом'якшувати наслідки бідності (реабілітаційна функція) через надання короткотермінової адресної допомоги бідним;

- запобігати бідності (превентивна функція), що досягається запровадженням умов для участі громадян у соціальному страхуванні під час свого активного періоду життя.

Перша функція має, зазвичай, характер пасивної підтримки тих членів суспільства, які з певних причин опинились у скрутному економічному становищі, що допомагає їм уберегтися від зубожіння. Друга полягає у захисті доходу окремої особи і членів її сім'ї на випадок втрати працездатності (через старіння, хворобу, каліцтво) чи самої роботи і є активним заходом допомоги [5].

До найважливіших характеристик категорії «соціальний захист» Л. П. Якушев відносить: види та організаційно-правові форми соціального захисту, категорії громадян, яким надається соціальна допомога. Даний підхід спирається на позиції МОП, в основі яких лежить інституційна будова національних систем соціального захисту як комбінації різних інститутів соціального страхування і соціальної допомоги [6].

Відзначимо також взаємний зв'язок і обумовленість зазначених категорій. Поняття «соціальна робота» істотно відрізняється від понять «соціальна підтримка» і «соціальний захист». Поступово соціальна робота починає превалювати над соціальним захистом, включаючи її у власну структуру. Ключова відмінність цих понять полягає в тому, що соціальна робота передбачає оптимальне поєднання профілактичних заходів з «лікуванням» соціальних недуг, що в підсумку призведе до скорочення кількості які потребують соціальної підтримки та соціального захисту.

Наведений огляд понять, що застосовується в соціальній сфері, показує, що в чинному законодавстві повинна бути проведена уніфікація понятійного апарату, вибрати одні терміни і відмовитися від інших. Так, під «соціальним забезпеченням» слід розуміти грошові кошти, інше майно і соціальні послуги, що надаються певним категоріям громадян за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів у разі настання подій, визнаних законом

соціально значущими з метою вирівнювання соціального стану громадян. Далі, якщо говорити про другий термінологічний ряд, то складається враження, що «соціальна пільга», «соціальна гарантія», «компенсація», «соціальна допомога», «соціальна позика», «пенсія» – різновид соціального забезпечення. Причому можна помітити, що частина з них являє грошові виплати (пенсії, допомоги, компенсації, субсидії, позики), а інша частина – соціальне обслуговування (соціальні послуги і натуральна допомога продуктами харчування, притулку, надання психологічної, медичної допомоги громадянам та ін.). Також необхідно провести різницю між видами грошових виплат:

Пенсії – грошові виплати, що надаються щомісяця на безоплатній та безповоротній основі, з метою відшкодування громадянам заробітної плати чи іншого доходу, втраченого ними у зв'язку з настанням певної події, і є постійним і основним джерелом для існування.

Компенсації – грошові кошти, що надаються на безоплатній та безповоротній основі з метою повного відшкодування оплати, що надаються громадянам матеріальних благ або надання послуг, а також в тих випадках, коли компенсацію неможливо отримати в повному обсязі від правопорушника або з інших джерел.

Допомоги – кошти, які надаються на безоплатній та безповоротній основі з метою відшкодування громадянам зарплати чи іншого втраченого доходу, надання додаткової матеріальної допомоги і є доповненням до іншого постійному і додаткового джерела існування.

Субсидії – кошти, які надаються на безоплатній і поворотній основі з метою оплати наданих громадянам матеріальних благ або послуг, що надаються.

Також, необхідно ввести визначення підвидів грошових виплат, які встановлені на місцевому рівні і, як наслідок, повинні фінансуватися з місцевого бюджету і державних позабюджетних фондів держави.

Таким чином, соціальне забезпечення є найважливішим структурним елементом системи соціального захисту та напряму національної стратегії та державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. Функціонування системи соціального захисту знаходить своє відображення як у вигляді грошової допомоги, так і у формі надання матеріальних благ, безкоштовного харчування, притулку, надання психологічної, медичної, юридичної допомоги громадянам, що є об'єктом соціального захисту. Здійснення політики соціального захисту відбувається не тільки на державному рівні, але й за рахунок місцевого бюджету, спеціально створюваних фондів соціальної підтримки населення, а також недержавних фондів.

Список літератури:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. - К.: Просвіта, 1996. - 80 с.
2. Флорескул Н. Система соціального захисту населення як чинник формування соціальної держави // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету – 2009 – №2. стр.34-45.
3. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Монографія. – Донецьк: Янтар, 2001. – 352 с.
4. Синичук С.М. Право соціального забезпечення України: навч. посібник / С. М. Синичук, В. Я. Бурак. – К.: Знання, 2003. – 306 с.
5. Шевчук П. І. Соціальна політика / Шевчук П. І. – Львів: Світ, 2003. – 400с.
6. Якушев Л. П. Социальная защита. – М. : Владос, 2007. – 204 с.